

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 44 Volume: 9 Issue: 44

Haziran 2016 June 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ENDÜLÜSLÜ HADİSÇİ İBN EBİ CEMRE'NİN HAYATI VE ESERLERİ IBN ABU JAMRAH'S LIFE AND HIS WORKS

Osman BODUR*

Öz

Bu makale Endülüs'ün önemli âlimlerinden İbn Ebî Cemre'nin hayatı ve eserlerini kısaca tanıtmayı hedeflemektedir. İbn Ebî Cemre hem yaşadığı devir hem de sonraki dönemde etkili olan bir zattır. Sufi ve ehl-i keramet kimliği ile tanınsa da kaleme aldığı şerhindeki metod ve üslubu onun ilmi anlamda yetkin bir âlim olduğunu ortaya koymaktadır. İbn Hacer'in eserlerinde ondan istifade etmesi son derece önemlidir. Bu sebeple makalede İbn Ebî Cemre'nin hayatı ve eserleri ana hatlarıyla ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İbn Ebî Cemre, Behcetü'n-Nufus, Hadis, Keramet, Tasavvuf, Sufi.

Abstract

This article aims to briefly introduce the life and works of Ibn Abu Jamrah, one of the most important scholars of Andalusia. Ibn Abu Jamrah was an influential scholar, not only in the period that he lived but also after that period. Even though he is widely known with his Sufi and "karamat-owner" identity, the methodology used in his book of commentary clearly proves that he is an expert scholar in the scientific meaning. The fact that Ibn Hajar al-Asqalani profited from his works, is of the utmost importance. For this reason, in this article we will briefly deal with Ibn Abu Jamrah's life and his works.

Keywords: Ibn Abu Jamrah, Bahjat al-Nufus, Hadith, Karamat, Sufism, Sufi.

1. Giriş

Allah Resûlü tarafından ümmete miras kalan en önemli kaynakların başında Kur'an ve hadisler gelmektedir. İlk dönemlerden bu yana ilahi hitaba muhatap olan âlimlerin Kur'an etrafında oldukça önemli eserler kaleme aldıkları gibi hadislerin yorumu kapsamında da benzer çalışmalar görülmektedir. Bu sayısız gayretlerden biri de hiç şüphesiz Endülüs'te yetişen muhaddis ve fakih kimliği ile bilinen İbn Ebî Cemre'dir. Hadis musannefatının en mühim eserlerinden birisi olan Buhârî'nin en meşhur şârihi İbn Hacer'in önemli kaynakları arasında yer alan İbn Ebî Cemre, (Yiğitbaş, 2008; 1-2) hem yaşadığı dönemde hem de sonraki devirlere etkisi olan bir âlimdir. Bu sebeple makalede İbn Ebî Cemre'nin hayatı ve eserleri ele alınacaktır. Öncelikle müellifin hayatından bahsetmek yerinde olacaktır.

2. İbn Ebî Cemre'nin Hayatı

Nesebi Doğumu ve Vefatı: İbn Ebî Cemre künyesi ile meşhur olan müellifin tam adı kaynaklarda, Ebû Muhammed Abdullah b. Sa'd b. Sa'id b. Ebî Cemre el-Ezdî el-Mürsî el-Endelûsî şeklinde geçmektedir. Bazı kaynaklarda İbn Ebî Cemre'nin ismi İbn Ebi Hamza şeklinde geçse de bu durum, büyük olasılıkla Cemre ile Hamza kelimelerinin benzer bir okunuşa sahip olmasından kaynaklanmaktadır. (Yiğitbaş, 2008: 5) İbn Ebî Cemre, aslen, Endülüs'ün Mürsiye şehrinden olup, Malikî hadis ulemasındandır. (Zirikli, 2002: 4/89) Doğum tarihi, h. 7. asrın başları olarak bilinmektedir. Hayatının son dönemlerini Kâhire'de geçiren müellifin vefatı ile alakalı 695/1296 tarihi nakledilmiş olsa da yaygın kanaate göre o, 699/1300 senesinde Mısır'da vefat etmiştir. (Yardı, 1999: 19/426)

Yaşadığı Devir: Bilindiği üzere Endülüs'te İslam medeniyetinin inşasında müslümanlar aktif rol oynamışlardır. Özellikle Murabîtiler dönemi, müslümanların Endülüs'te ilmi, sosyal ve kültürel açıdan en zirvede olduğu dönemdir. Ancak bu durum, 609/1212 tarihinde, o dönemde Endülüs'e hâkim konumda olan Muvahhidîler'in (515-667/1121-1268) İspanyadaki Hristiyanlara yenilmesi ile ciddi manada sarsılmış ve burada İslamî otorite zayıflamaya başlamıştır. Bunun sonucu Endülüs'te, İbn Ebi Cemre'nin dünyaya geldiği Mürsiye şehri de dâhil olmak üzere birçok şehir Müslümanların kontrolünden çıkmıştır. (Kurt, 1998: 57) Böylesi sıkıntılı bir döneme tanıklık eden İbn Ebî Cemre, ülkesindeki bu durumlar sebebiyle hicrete mecbur kalmış, Endülüs'ten Afrika'ya; oradan da Mısır'a uzanan hicret yolculuğa mecbur kalmıştır. (Yiğitbaş, 2008, 6)

Hocaları ve Talebeleri: İbn Ebi Cemre'nin hocaları hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Nakledildiğine göre onun en meşhur hocası Ebu'l-Hasan ez-Zeyyât'tır. Ebu'l-Hasan maneviyata açık, sürekli dua ile beslenen bir âlimdir. Bir gün o, talebesi İbn Ebî Cemre'ye, geceleri değirmen taşı ile un öğütürken Kur'an'ın dörtte biri kadar hizip okuduğunu söylemiştir. (İbnü'l-Hâc, 1981: 4/160) İbn Ebi Cemre, hocasının

*Dr., İlahiyatçı Hadis Ana Bilim Dalı.

zeytinyağı ticareti yaparak elinin emeği ile rızkını kazandığını haber vermiştir. Ebu'l-Hasan, toplum içerisinde artan bid'at ve münkerâta karşı kalplerin meylerinden ciddi manada endişelendiğini yer yer dile getirmiştir. (İbnü'l-Hâc, 1981: 1/48)İbn Ebi Cemre'nin diğer bir hocası da Abdullah b. Muhammed el-Arsî el-Mercânî'dir(ö. 633-699).el-Mercânî, Tunuslu bir âlim olup, aynı zamanda bir vâiz, müfessir ve fakihdir. (Zirikî, 2002: 4/125) Mısra hicret ettiği ve orada vefat ettiği nakledilmiştir.(Şa'ranî, ts: 286.)

İbnEbi Cemre'nin en önemli talebesi, onun meşhur olmasında da önemli bir etkisi olan İbn'ül-Hâc diye bilinen "Muhammed b. Muhammed el-Abderî el-Fâsî'dir (737/1336). İlimle ameli kendisinde cem eden faziletli bir âlimolarak tanınan İbnü'l-Hâc, İbn Ebi Cemre'nin derslerine devam etmiş ve yazmış olduğu "Medhal" isimli eserinde hocasından çokça nakilde bulunmuştur. Ayrıca bu eserinde, insanların yapageldikleri bi'dat türü davranışlara da dikkat çekerek, onlardan arınma yollarını göstermiştir. (İbn Hacer (ts): 4/ 37) İbn'ül-Hâc, hocası İbn Ebi Cemre'nin derslerine başlamasını şu şekilde hikâye eder: Bir gün beni dersine kabul etmesi için hocamın yanına gitmişim. Bana neden başka âlimlerden ders almadığımı sordu. Ben de "Sizden okumak istiyorum" dedim. "Sen nasıl olur da diğer âlimleri bırakıp benim gibi birisinden ders okumak istersin" dedi. Ben bu konudaki ısrarımı ifâde edince bana samimi bir niyetle istihareye yatmamı tavsiye etti. Ben de istihareye yatıp tekrar huzuruna geldim ve yine bana bu işte kararlı olup olmadığı mı sordu. Ben bu konudaki ısrarımı tekrar dile getirince bana şunları söyledi: "Bak aman dikkat et! Kendini bir âlimden ders alıyorum falan zannetme. Biz Allah rızası için ilim müzakere eden talebeleriz. Biz, mektepten bir çocuk bile doğruyu söylese, hakkı dillendirdiği müddetçe onun sözlerini kabul ederiz." (İbnü'l-Hâc, 1981: 1/67). Açıkça görüldüğü üzere bu olay, İbn Ebî Cemre'nin ne derece mütevazî birisi olduğunu da ortaya koymaktadır.

Dini Yaşantısı ve Sünnete Bağlılığı: İbn Ebi Cemre, İslam'ı, hayatına hakkınca tatbik eden bir âlimdir. Nitekim o, muttaki kimselerin arkasında cemaat olmaya önem verirdi.(İbnü'l-Hâc, 1981: 2/200)İslam'ı sadece ferdi planda yaşamının ötesinde, irşad ve tebliğ de son derece önem veren İbnEbi Cemre'yi, İbn Kesir "emmâren bi'l-maruf ve nehhânen ani'l-münker" (daima iyiliği emreden, kötülükten nehy eden birisi) şeklinde tavsif etmiştir. (İbn Kesir, 1997: 13/408)Talebesi İbnü'l-Hâc, hocasının birgün kendisine: "Keşke bir grup fakih olsa da insanlara dünyaya gönderiliş gayelerini anlatmak ve ihlâsa giden yolları göstermekten başka hiçbir meşguliyetleri olmasa!" dediğini nakletmiştir. Öyleki İbnü'l-Hac, "Medhal" isimli kitabını, üstadının bu arzusunun yerine getirmek için kaleme almıştır.(İbnü'l-Hâc, 1981: 1/3)

Müslümanlar arasında hüsn-ü zannın önemi üzerinde duran İbnEbî Cemre: "elinde şarap şişesi ile biri senin yanına gelse, bir ara senden ayrılıp sonra elinde şişe olmaksızın tekrar yanına gelse, bu durumda senin o kimse hakkında şarabı içtiğini ya da içmesi için bir başkasına verdiğini düşünmen helal değildir. Senin vazifen, onu hidayete ulaştıran Allah'a hamd etmen ve o kimse hakkında hüsnü zan etmendir." diyerek sosyal hayatta müslümanca tavrın nasıl olması gerektiğini vurgulamıştır. (İbnü'l-Hâc, 1981: 2/61)

İbnEbi Cemre, anlattığını yaşamaya azami gayret gösterirdi. İnsanlara bir şeyler anlatma konumunda olan kimselerinde ilim-amel izdivacını sağlayıp, ilmiyle amel olmaları gerektiğini; aksi halde muallim olsalarda asla âlim olamayacaklarını ifâde etmiştir.(İbn Acîbe: 1/229) Ayrıca İbn Ebi Cemre ehl-i keramet birisidir. Kendisine ait birçok keramet nakledilmiştir. Ancak onun en büyük kerameti, kendisinin de ifâde ettiği: "Allah'a hamd olsun, (bilerek) Allah'a hiç isyan etmedim" (Dihlevî, 1997: 215) sözüdür ki; kulluktaki istikamet ve derinliğe dikkat çekmesi açısından fevkalade manidardır. Öte yandan sözlü kültür olarak nakledildiğine göre onun Buhârî'deki bazı seçme hadislerden oluşan eseri (*Cem'un-Nihâye*), bugün halen Orta Afrika Cumhuriyeti ve Çad gibi ülkelerde askere giden kimselerce bir muska gibi kullanılmaktadır. Onun bu muhtasarını teberrüken vücûdunun herhangi bir yerine takan kimselerin savaştan ehline muzaffer olarak döndüğü söylenmektedir.

İbn Ebi Cemre'nin dikkat çeken bir diğer yönü de sünnete ittibayı büyük bir keramet olarak görmesidir. O, me'sur duaları okumaya özen gösterdiğini ve kendi hayatında bunun kerametini gördüğünü ifâde ederdi. Nitekim birgün, istirahat çekilmek istediğinde sağ tarafında bir ağrı hissetmiş, şiddetli ağrısına rağmen sünnette haber verildiği şekliyle sağ yanı üzere yatmayı ihmal etmemişti. Sünnet-i seniyyeye ittibânın bir bereketi olarak başını yastığa koyar koymaz ağrısının dindiğini ifâde etmiştir. (İbnü'l-Hâc, 1981: 2/181) Ona göre birbirini seven kimselerin yolu birdir; o da sünnete tabi olmak ve bid'atlardan uzak olmaktır. (İbnü'l-Hâc, 1981: 3/208) Müellif Allah Resûlü'nden (sav) sâdır olan her bir harfin bir mana ifâde ettiğini ve sünnetin vahiy kaynaklı olduğunu vurgulamış bunu da "İnsanlar arasında Allah'ın sana bildirdiği şekilde hükmetmen için Biz sana kitabı gerçeğin, hakkın ta kendisi olarak indirdik. Sakın hainlerin avukatı olma!" âyeti ile delillendirmiştir. (Nisa Sûresi, 4/105)

Ona göre sahabe Allah Resûlü'nün (sav) her türlü söz ve davranışlarında bereket bulmuş ve ona ittibâ etmeye gayret göstermiştir. Sahabe efendilerimizden sonra da mezhep imamları, Kur'an'la birlikte sünnete de önem vermişler, onun harflerinden bile ahkâma dâir düsturlar çıkarmaya gayret göstermişlerdir. Selefe saygıya çok önem veren İbn Ebi Cemre, ilklerin, dinin sonraki nesillere aktarılmasında oldukça önemli rol oynadıklarını, onların bu tarife sığmaz gayretleri sayesinde, sonrakilere ile Allah Resûlü (sav) arasındaki

sağlam bağın kurulduğunu vurgulamıştır. Ona göre selef-i salihinin yolu, her zaman güvenlidir ve Müslümanlar onların gittiği yoldan yürümeye gayret göstermelidirler. Nitekim O, bazı âlimlerin “Her kim de, hidâyet yolu kendisine iyice belli olduktan sonra, Resulullah’a muhalefet eder ve müminlerin yolundan başka bir yola tâbi olursa, Biz onu döndüğü yolda bırakırız. Fakat âhirette kendisini cehenneme koyarız. Orası ne fena bir varış yeridir!” âyetini (Nisa Sûresi 4/114) “sahabenin ve ilk asırlardaki Müslümanların yolundan sapma, ayrılma” şeklinde yorumladıklarına dikkat çekerek, selef-i salihinin yolundan gitmenin önemini vurgulamıştır. (İbn Ebî Cemre, 2007: 1/3-5)

Onun sünnete bağlılığının bir sonucu olarak sahabeye duyduğu sevgisi de zikredilmeye değerdir. Bir keresinde Allah Resûlü’nün(sav) ashâbını yıldızlara benzettiğini ifâde etmiş; “Hiçbir yıldız yoktur ki çevresini aydınlatmasın. Onların hepsinde nur ve bereket vardır. Allah bizi, onları sevenlerden eylesin ve onların yoluna tabi olanlardan kılın” diyerek sahabeye duyduğu saygı ve sevgiyi dile getirmiştir. (İbnEbî Cemre, 2007: 1/5)

İlmi Kişiliği: İbn Ebi Cemre’nin hadis, fıkıh ve tasavvuf gibi İslamî ilim geleneğinin en önemli istinad noktaları olan ilimlerde söz sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim ileride hakkında bilgi vereceğimiz müellife ait şerhin üslûbu ve metodu incelendiğinde, müellifin İslamî ilimlerdeki derinliği hemen ortaya çıkacaktır. Hadis ilmine hizmetleriyle ümmet tarafından asırlarca telakki-i bi’l kabul görmüş İbn Hacer gibi birisi, İbn Ebi Cemre’yi tavsif ederken, “kudve” ve “şeyh” gibi ifâdelere yer vermiştir. O, bununda ötesinde birçok fıkhi görüşleri zikrederken, İbn Ebi Cemre’nin kavillerine itimat etmiştir. (İbn Hacer,1379: 1/13.; 1/60; 2/97) Mâlikî hadis şârihlerinden Şebîhî de (h. 1317) Buhârî üzerine yazmış olduğu “Fecru’s-satı” adlı şerhinde onun bazı görüşlerini zikretmiş ve yer yer onu “ârif” ve “şeyh” gibi vasıflarla anmıştır. (Şebîhî: 7/34, 5/107.)

Malikî âlimlerinden olan İbnEbî Cemre, hadislerin izahında sık sık mezhep kavillerini zikretmiş, Malikî mezhebine müntesip olmasından ötürü, fıkhi kavillerin zikredildiği bazı yerlerde mezhebinin görüşüne dikkat çekmiştir. Hadislerden farklı hükümler istidlal etmede de son derece mâhir bir âlimdir. (İbnEbî Cemre, 2007: 3/86) Fıkıh ilmini, Allah’ın bazı kullarının kalbine koyduğu ince bir anlayış olarak tarif eden İbnEbîCemre, bu bağlamda İmam Malik’ten şu meşhur sözü nakleder: “İlim, çokça rivâyette bulunmak değildir. Gerçek ilim, Allah’ın kalplere yerleştirdiği nurdur.” (Yiğitbaş 2008: 74) O, bu sözü naklederken maneviyattan yoksun ve amele dönüşmeyen bir ilim uğraşının fayda vermeyeceğine dikkat çekmiştir

Bazı kaynaklarda İbn Ebî Cemre’nin tasavvufi yönüne dikkat çeken “el-ârif” ifâdesi mevcuttur. (Zürkani, 1411: 3/125) İleride üzerinde kısaca duracağımız *Behcetü’n-nüfûs* adlı şerhinin muhtelif yerlerinde geçen izahlarından anlaşıldığına göre o, halvete son derece önem verirdi. Ona göre, kalbini ilahi ahlakla süslemek isteyen kimse önce kusurlardan arınmalı, o kalbi tertemiz hale getirmelidir. Bu açıdan bakıldığında, Allah Resûlü’nün(sav) mübarek Hira’daki halveti, sufilerin dile getirdiği “Süslenme arınmadan sonradır.” sözlerine ne güzel bir delildir. Çünkü Allah Resûlü, (sav) Hira’daki halvetinden sonra nübüvvetle serfiraz kılınmıştır. Kim hayatında bir takım iyi ve hayırlı şeylere ulaşmayı hedefliyorsa, bu konuda onun yegâne örneği Allah Resûlü(sallâllâhu aleyhi ve sellem)’dür. (İbnEbî Cemre, 2007: 1/9, 16)

İbn Ebi Cemre, halvet aşığı bir insandır. Yaşadığı dönemin buhranlı günlerinden kaynaklansa gerek o, sürekli Rabbisiylebaşbaşa kalmayı tercih etmiş, yegâne kurtuluşu Rabbisine sunacağı kullukta aramıştır. Hayatının belirli bir döneminde vakit namazları ve zaruri ihtiyaçları haricinde dışarı çıkmamış, münzevi bir hayat yaşamayı tercih etmiştir. (Şa’ranî, ts: 286.)Halvetin belki de olmazsa olmaz bir rüknü olan hafî(gizli) zikir yapmayı da önemseyen İbnEbî Cemre, insanın kalbine gelebilecek farklı duygu ve düşüncelerden dolayı açıktan (cehrî) zikir yapmayı hoş karşılamaz. İbnü’l-Hâc, 1981: 1/101.) Gurur ve kibirden uzak yaşamaya gayret eden İbnEbîCemre, gerek “halvet”i tercih etmesinde, gerekse de gizli zikir çekmeye önem vermesiyle, halkın bilmesini değil, Hakkın rızasına ulaşmayı en büyük paye bildiğini göstermiştir. Bütün bunlar göstermektedir ki İbnEbî Cemre, İslam’ın kalp ve ruh yönünü ifâde eden tasavvufu bir hayat felsefesi haline getirmeye ihtimam göstermiştir. Bu sebeple, onun tasavvufî anlayışını “halvetin enginliğinde arınma” şeklinde özetlemek mümkündür. Öte yandan müellifin tasavvufi şerh geleneğinde Hakim Tirmizî (285/898) ve Kelâbâzî(380/990)’den sonra oldukça önemli bir yer tuttuğu ifâde edilmiştir ki;bu da yine onun mutasavvif kimliğine işaret etmesi açısından önemlidir. (Yılmaz, 1990: 55)

3.İbn Ebî Cemre’nin Eserleri

Cem’u’n-Nihâye: Bilindiği üzere İslâm ilim geleneğinde Buhârî’nin *Sahih*’i üzerine birçok şerh, haşiye ve ihtisar çalışmaları yapılmıştır. Hem hadisçi hem de mutasavvif kimliği olan İbn Ebî Cemre’de bu yoğun ilmi gayretlere Buhârî üzerine bir ihtisar çalışması yaparak ortak olmuştur. Tam adı *Cem’un- Nihâye fi Bed-il Hayri ve’l Gâye* olan ancak *Muhtasaru İbn Ebî Cemre diye de bilinen* bu esere, başta müellifin kendisi olmak üzere başka âlimlerden de şerh yazarlar olmuştur. Eserin bazı yazma nüshalarında eserin isminde yer alan “gaye” kelimesi “cinâye” şeklinde kaydedilmiştir. (Çakan, 1998: 7/346.) İbn Ebi Cemre hadislerin hıfzının son derece önemli olduğunu, ancak senedlerin uzunluğundan dolayı hadislerin ezberlenmesinin meşakkatli bir hale geldiğini ifâde etmiştir. Onun, bu muhtasar çalışmasındaki en temel hedefi, hadislerin ezberlenmesine

kolaylık sağlamaktır. Yine o, kendi dönemindeki fazilet ehli kimselerden Buhârî'nin *Sahih*-i ile alakalı "Sıkıntı zamanında okunursa onu izaleye bir vesile olur. İçerisinde Buhârî'nin *Sahih*'i olan bir gemi Allah'ın izniyle batmaz" şeklindeki nakledilen faziletlerinden dolayı bu kitabı ihtisar etmeye niyetlendiğini, kitabın bereketinden istifade etmeyi arzuladığını ifade etmiştir. Kendi devrinde insanların dalıp içerisinde imanen boğulması muhtemel olan, günah ve bid'at bataklıkları karşısında Allah Resûlü'nün(sav) mübarek kelimeleri, Allah'ın izniyle insanları sahili selamete çıkaracak bir vesile olduğunu dile getirmiştir. Müellif ihtisar yapmasındaki gayesini ifade ettikten sonra, bu gayesine matuf olması ümidiyle 297 hadisi seçerek bir kitap haline getirdiğini vurgulamıştır. (İbn Ebî Cemre, 1997: 1/ 6) Bu eser üzerine farklı âlimler tarafından serh çalışmaları yapılmıştır. (bkz. Yiğitbaş, 2008: 27-29)

Behcetü'n-Nufûs: Yukarıda hakkında kısaca bilgi verdiğimiz *Cem'un-nihâye* üzerine en meşhur serhi yine müellife ait olan *Behcetü'n Nufûs ve Tehallihâbi Ma'rifeti mâleahâ vemâ Aleyhâ* isimli eserdir. Dört cilt halinde basılan bu serh, hadis serhleri içerisinde tasavvufî yönünün baskın olmasıyla dikkatleri çekmektedir. Eserde, hadislerin serhinde hem fikhî hem de tasavvufî yorumların birbirine karıştırılmadan sunulması dikkate değerdir. Müellif, serhini yapacağı her bir hadisin öncesinde, o hadisin muhtevasını yansıtan bir bab başlığı koymuştur. Eserde genellikle "veche" ya da "fihî delilün" ibareleri altında, o hadisten çıkarılan tasavvufî ve fikhî yorumlar zikredilmiştir. (İbn Ebî Cemre, 1997: 2/99-101) Serhin yukarıda ifade edilen özelliğini görmek için, serhettiği hadislerden birine bakmak yeterlidir. Mesela İbn Ebi Cemre Allah Resûlü'nden(sav) nakledilen "İnsanlar yalnızlık hakkında benim bildiğimi bilselerdi, asla geceleyin tek başına yola çıkmazlardı" hadisinin serhinde şu yorumu yapmaktadır: Yolculuk (sefer) nasıl dünyadakiler için bir yerden başka bir yere intikal manasına geliyorsa ehl-i tarikin ıstılahında da bu (sefer), bir halden başka bir hale geçmek manasındadır. Hadisteki gece karanlığından maksat cehâlettir. Cehâletin zıddı ise ilim ve nurdur. Bir kimse karanlık bir yerde yolculuk etmek istiyorsa, bu ancak ilim ve takva ile mümkün olabilir. Bu sayede o kişi şeytanın şerrinden ve heva ile hevesin fitnelerinden güvende olur." (İbn Ebî Cemre, 1997: 3/144) Müellif "Akşam yemeği hazır olup aynı anda kâmetde getirilmiş ise, önce yemeği yiyin" hadisinin serhinde şu ilginç yorumu yapmıştır: Fıtratının gereği böylesi bir durumda insanın aklına ilk olarak yemek gelir. Böyle bir halde iken bir kimsenin namaza yönelmesi ve konsantre olması hem mümkün değil hem de uygun değildir. Bu sebeple hadisin mazmununda ehl-i havatırın "hüküm, ilk akla gelen ilhâma göredir" şeklindeki yaklaşımlarının delili vardır. (İbn Ebî Cemre, 1997: 1/235) Tabii ki Kur'an ve Sünnet'in muhkematına uygun olması şarttır.

Serhin muhtelif yerlerinde İbn Ebi Cemre, kitap ve sünnete bağlılık hususuna dikkatleri çekmektedir. Örneğin Deccâl'le alakalı bazı hadislerin izahını yaparken "deccâllerden yoksun kalmış hiçbir asır yoktur. Hatta öyle ki, bir kimsedeccâller zümresinden olur da, bunun farkına bile varmayabilir. Bu noktada güvende olmanın en sağlam ve metin yolu, kitap ve sünnetin mizanlarına uygun hareket etmektir. (İbn Ebi Cemre, 1997: 2/188; Ayrıca bkz. Bodur, 2010: 8, 9, 199, 121, 122.)

el-Merâ'î'l-Hisân: Yukarıda üzerinde durulan serhin son kısmında basılan bu eserde Müellif, Cem'un-Nihâye'yi serh ederken, bu eserin faziletine dâir kendisinin ya da başkalarının gördüğü yetmiş kadar rüyayı zikretmiştir. (Bu eserle alakalı makale çalışması için bkz. Özkan, 2011: 33-58) Ona göre, doğruluğunda şüphe olmayan bu rüyaların sonuncusu son derece ilgi çekicidir: İbn Atâullah İskenderî rüyasında Allah Resûlü'nü(sav) görmüş, O da(sav) ona: "Doğunun ve batının sultanını ziyaret ettin mi?" diye sorulmuş. Buna karşılık Allah Resûlü'ne(sav) doğunun ve batının sultanının kim olduğunu sormuş, Hz. Peygamber'de(sav) ona, o kimsenin İbn Ebi Cemre olduğunu haber vermiştir. (İbn Ebî Cemre, 2002: 58.)

Burada zikredilen eserler müellifin en meşhur eserleridir. Bunların dışında kaynaklarda ona atfedilen daha başka eserlerde vardır. Söz gelimi *Şerhu hadisi Ubade b. Es-Sâmit* isimli risale, *Cem'un-nihâyede* bulunan bir hadisin serhinden ibarettir. Risalenin konusu biatle ilgilidir. Yine kaynaklarda müellifin ifk ve isra hadislerini de serhettiği ve müstakil bir tefsir kaleme aldığı da nakledilmektedir. Ayrıca İbnü'l-Kıftî'nin *Tarihuhükema* isimli eserini *Kitab fi tabakati'l-Hükema* adıyla ihtisar ettiği de söylenmiştir. (bkz. Yardım, 2008: 427.)

Sonuç

Özetle ifade etmek gerekirse, İbn Ebî Cemre, İslam ilim geleneğinde önemli bir yeri olan âlimdir. Hakkında nakledilen bilgiler ışığında ifade etmek gerekirse onun hem fakih hem de mutasavvıf bir kimliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Hadis musannefâtının en meşhur eseri olan Buhârî'nin *Sahih*'ine olan ilgisi ve bu eseri ihtisar ederek sonrasında kendi ihtisarı üzerine serh yazması onun hadis ilmiyle olan yakın alakasına bir delildir. Hareketli bir ömür yaşayan İbn Ebî Cemre, kerametleri olan bir zat olarak tanınmıştır. Özellikle kendisinin kaleme aldığı *Merâ'î'l-Hisân* isimli eseri konusu itibarıyla ilgi çekicidir. Müellif burada ihtisarını serh ederken gördüğü rüyaları kaleme almıştır. Hadislerin serhinde de farklı yaklaşımlar ortaya koyan müellif, hadisleri farklı açılardan serh etmiştir. *Behcetü'n-Nufûs*'a bakıldığı zaman hadislerin kelam hadis fıkhı ve tasavvufun kriterlerine göre serh edildiği açıkça görülmektedir. Bu ise müellifin ilmi anlamda bir hayli yetkin biri olduğunun açık bir kanıtıdır. Zaten İbn Hacer gibi bir hadis imamının tespit edildiğine göre 140 yerde onun görüşlerinden istifade etmesi, İbn Ebî Cemre'nin sadece yaşadığı dönemde değil, kendi

devrinden sonra da etkili biri olduğunu göstermektedir. Keramet ehlinde olduğu kaydedilen İbn Ebî Cemre, sünnete ittiba etmeyi en büyük keramet olarak görmüş, sahabe başta olmak üzere İslam dininin sonraki nesillere aktarılmasında rolleri tartışılmaz olan selef-i salihineson derece bağlı ve saygılı bir üslub kullanmıştır. Ona göre yapılan her türlü yorum ve telakkilerin İslamın ilkleri olan bu zevatın uygulamalarına zıt düşmemesi gerekmektedir. İbn Ebî Cemre'nin Mağrib'den Mısır'a hicret etmeye mecbur kalması ve bütün olumsuz şartlara rağmen ilimle iştiğal etmeyi asla ihmal etmemesi, onunla alakalı zikredilmeye değer hususlar arasındadır.

KAYNAKÇA

- BODUR, Osman (2010). *Buhârî Şerhlerinde Deccâl Yorumları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇAKAN, İsmail Lütfi (1998). "Cem'un-nihâye" İstanbul: DİA.
- Dihlevî (1997). *Bostânu'l-muhaddisin*, ter:Ali Osman Koçkuzu, İstanbul: TDV.
- Kurt Ali Vasfî (1998). *Endülüste Hadis ve İbn Arabî*, İstanbul: İnsan Yay.
- İbnü'l-Hâc (1981). *el-Medhal ila tenmiyeti'l-A'malbitahsininniyyat*, Kahire, Daru'l-Fikr.
- İbn Kesîr (1997). *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Cize : Hicri'l-Tıbaa ve'n-Neşr.
- İbn Hacer (ts). *ed-Dürerü'l-kâmine fi a'yânül-mietî's-sâmine*, Dâru'l-cil, Beyrut.
- İbn Hacer (1379). *Fethu'l-bâri*, Beyrut; Dâru'l-ma'rife.
- İbn Ebî Cemre(2007). *Behcetü'n-Nufûs ve TehallihâbiMa'rifetimâlehâvemâAleyhâ*, Beyrut: DaruKütubu'l-ilmiiyye.
- ..... (2002). *el-Merâi'l-Hisân*, Kahire.
- ÖZKAN, Halit (2011). "Bir Muhaddis-Sûfinin Rüyalari: İbnEbî Cemre ve el-Merâi'l-Hisân'ı", *Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, sayı:41, s. 33-58.
- Şa'rani (ts). *et-Tabakâtü'l-kübra*, Beyrut :Darukütübü'l-ilmiiyye.
- YARDIM, Ali (1999). "İbn Ebu Cemre" *DİA*, İstanbul, 19/426.
- YILMAZ, Hasan Kamil (1990). *Tasavvufî Hadis Şerhleri ve Konevî'nin Kırk Hadis Şerhi*, İstanbul: İFAV.
- Zirikli (2002). Ebû Gays Muhammed Hayrüddin b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fâris ez-Ziriklied-Dımaşkı, *el-A'lam*, Beyrut: Dâru'l-ilmî li'l-melâyîn,
- Zürkânî (1411). Muhammed b. Abdü'l-bâki b. Yusuf, *Şerhu'z-zurkânâle'l-Muvattâ el-İmâm Mâlik*, Beyrût: Dâru'l-kütübü'l-ilmiiyye, , 3/125.